

Білоконенко Г.В.

ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КОЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИРОБНИЧОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

В роботі проведено дослідження та узагальнення характерних ознак зростаючих по значущості методологічних наукових підходів (міждисциплінарного, мультидисциплінарного, трансдисциплінарного); обґрунтовано необхідність застосування трансдисциплінарного підходу до діагностування коеволюційного розвитку структурних елементів соціально-економічного потенціалу виробничої організації. Визначено, що суттєве розширення переліку наукових дисциплін, висновки і рекомендації яких необхідні для проведення дослідження рівня та можливостей розвитку соціально-економічного потенціалу виробничої організації, потребуватиме оновлення практичного інструментарію управління ним (зокрема, через створення відповідної терміносистеми).

Ключові слова: соціально-економічний потенціал виробничої організації, коеволюційний розвиток соціально-економічного потенціалу, мультидисциплінарність, міждисциплінарність, трансдисциплінарність, терміносистема

ВСТУП

Нестабільність, невизначеність розвитку зовнішнього середовища виробничої організації обумовлює підвищений науково-практичний інтерес до уточнення сутності її потенціалу, збагаченого соціальною складовою [1], до використання нових інструментів і методів управління ним в умовах еволюційних і революційних перетворень. Вирішення цих завдань має проблеми через те, що сьогодні мінливість економічної дійсності випереджає темп її вивчення, ця ж мінливість обумовлює істотну невідповідність структурних елементів потенціалу вимогам постіндустріальної економіки і вимагає перегляду парадигмальних основ економічної науки. Аналіз праць Г. Хакена [2], І. Пригожина [3], С. Курдюмова, Г. Малинецького [4] та інших [5], засвідчив доцільність використання синергетичного підходу до дослідження розвитку соціально-економічного потенціалу підприємства, здатного враховувати такі важливі особливості реальних систем, як стохастичність, нелінійність, поліваріантність. Він акцентує увагу на принципах побудови і розвитку складних систем, появи нових властивостей (народження цілого при взаємодії їх частин), дає можливість прогнозувати варіанти еволюційного розвитку. За рахунок цього дозволяє посилити ефективність управління складними нерівноважними системами, до яких можна віднести і соціально-економічний потенціал виробничої організації. Проблеми його дослідження та управління обумовлені великою кількістю і різницею природи елементів і підсистем, з яких він

складається, складністю їх взаємодії, а також синтезу якісно функціонуючих традиційних і принципово нових унікальних їх різновидів, кожен з яких перебуває на різних етапах свого життєвого циклу, «має свій власний ритм розвитку і свій особливий відлік часу (що тече по-різному в різних системах)» (О. Князева [6]), та може бути «об'єктом/суб'єктом коротко-/середньо-/довгострокових змін» (М. Табачникова [7]). Сучасний же стан синергетичного знання дозволяє знаходити конструктивні принципи коеволюції складних різновікових структур, уточнювати закони системного функціонування і системної еволюції (О. Гафіатулліна [8]). Вище означене дозволяє сформулювати гіпотетичне припущення доцільності реалізації спроби дослідження та діагностування розвитку соціально-економічного потенціалу виробничої організації із застосуванням коеволюційної парадигми. Вона «не тільки не виключає, а передбачає співіснування, спільний та узгоджений розвиток різнорідних елементів, таких, що знаходяться на різних рівнях організації систем, на підставі взаємодії, яка забезпечує підвищення їх спільної стійкості» (Ю. Нікітіна [9]) та «дозволяє розглядати динаміку складного цілого як систему стадій розвитку його елементів». Коеволюційна парадигма враховує «той факт, що складність форм утворень пов'язана не тільки з кількістю елементів, а й зі складністю їх взаємодій і складністю об'єднання» (О. Князева [6]).

Процес коеволюції (або спільної еволюції декількох систем [10, 11]) може виникати: - на різних рівнях організації елементів (Д. Баум, Д. Сінгх [12], Е. Гарнсі, Д. Макґлейд [13]), А. Левін, Г. Волберда [14], К. Ейзенхардт [15]); підсистем і системи в цілому, а також системи і середовища (Д. Баум, Д. Сінгх [12], А. Левін, Г. Волберда [14], Д. Макґлейд, Д. Болдуїн [13], Т. Портер [16]) – як узгоджене існування та розвиток організацій з

© Білоконенко Ганна Володимирівна, провідний фахівець Центру освітніх інноваційних технологій Харківського національного економічного університету, тел. (066)855-59-49, e-mail: anna.belokonko@gmail.com

оточенням, зацікавленими сторонами (Л. Манаков, О. Бочарнікова [17]), між виробничими організаціями та академічними закладами (Д. Мурманн [10]), між публічними та приватними організаціями (С. Філіпіду, К. Содерквіст [18]) та ін. В останньому випадку - сполучення системи із середовищем - свідчитиме про їх стійку взаємодію, а роз'єднання стане першою ознакою майбутньої кризи взаємозв'язків [19]. Феномен неоднорідного розвитку структурних елементів, взаємозв'язків між ними стає серйозним обмеженням в разі діагностування розвитку соціально-економічних систем (до яких відносяться і соціально-економічний потенціал виробничої організації). Можливість вирішення перелічених проблем демонструють: біологія (С. Ньюсмер, М. Морган [20]), яка вивчає незалежність еволюції окремих ознак організму, пов'язаних з адаптаціями різного характеру (А. Тахтаджян [21]); та синергетика – що спирається на Закон гармонізації темпів розвитку різних фрагментів складних систем (О. Князева, С. Курдюмов [22]). Спроба узгодження стадій розвитку (організації) через «виявлення детермінантного фактору, що визначає належність всієї системи до однієї конкретної стадії розвитку» зроблена І.Чемезовим і Е.Кондрат'євим [23]. Наразі існує потреба у взаємозв'язку та взаємодії різних дисциплінарних знань, теоретичних знань та практичної діяльності, традиційних та інноваційних за своєю природою в процесі дослідження коеволоційного розвитку соціально-економічного потенціалу виробничої організації.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дослідження особливостей та (не)достатності потенцій міждисциплінарного та трансдисциплінарного підходів до діагностування коеволоційного розвитку соціально-економічного потенціалу виробничої організації.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення поставленого завдання, слід визначитися з відмінностями взаємозв'язку та взаємодії теорії та практики різних дисциплін, що відображається через міждисциплінарність, полідисциплінарність (або мультидисциплінарність), та трансдисциплінарність [24-29].

Міждисциплінарність «конструє загальну модель для залучених дисциплін, базуючись на діалозі між дисциплінами (Т. Ремад'є [30]), яка заснована на «посиленні формальної взаємодії між науковими дисциплінами» (Е. Дадж [31]), «власне взаємодії дисциплін» (Ж. Піаже [32]), пов'язана з «перенесенням методів однієї наукової дисципліни в іншу; методологічно додатково збагачує те, що визначено всередині дисциплін, проте її цілі залишаються внутрішньодисциплінарними» (CIRET

[33]); яка реалізується через «інтеграцію між науками для вивчення нової реальності, оскільки наука виявляється здатною створювати нові реалії та нові дисциплінарні співтовариства, спрямовані на вивчення цих нових реалій. Це породжує комплексну природу об'єкта дослідження (вимагає постановки комплексних наукових проблем, за допомогою яких такий об'єкт може бути пізнаний)». (І.Ардашкін [26]).

Мультидисциплінарність – це «однобічне доповнення однієї дисципліни іншою» (Ж.Піаже [32]). Вона має місце «у разі одночасного вивчення будь-якого феномену або об'єкту з різних сторін декількома науковими дисциплінами; така кооперація знань може бути кумулятивною, взаємною, але не інтерактивною (при цьому кожна дисципліна зберігає власні методологію, теоретичні допущення, без видозмінень та доповнень)» (О. Князева [28]).

Трансдисциплінарний підхід – це «спосіб розширення наукового світогляду, коли розгляд того чи іншого явища не обмежується рамками однієї наукової дисципліни» (Ж. Піаже [32]). Він «вимагає перетину кордонів між дисциплінами» (П.Курдюмов); «об'єднує та доповнює протиріччя мультидисциплінарного та міждисциплінарного підходів дослідженням динаміки, породженої взаємодією декількох рівнів реальності – з'єднує за принципом додатковості те, що розглядалося як протилежне, поєднує різні фрагменти реальності в єдину картину, досліджує динаміку процесу на різних рівнях одночасно, створює універсальну картину процесу» (Б. Нікулеску [34]). Цей підхід «орієнтований на відкриття та вивчення властивостей і закономірностей, що проявляються однаково в об'єктах різної природи, надає можливість перенесення ідей, методів і напрацювань з більш розвинених областей наукового знання в менш розвинені з метою їх підтримки та стимулювання активного розвитку; відкриття нових істотних феноменів, «перевідкриття» вже відомих феноменів» (А. Крушанов [27]). Він «припускає спільні зусилля, конструктивний діалог між дисциплінами, використання спеціально розроблених спільних підходів до вирішення складних питань разом», може «бути заснованим на знанні (knowledge-based) або на реальності (reality-based)», «потребує створення метамови» (О. Князева [28]); «буде виражатися мовою, зрозумілою і вченим (спеціалістам) в одній області, і іншим фахівцям, і будь-якому члену суспільства» (І. Ардашкін [26]).

Оцінюючи узагальнені вище особливості реалізації кожного із підходів, слід зауважити наступне. Складність і багатofакторність соціально-економічного потенціалу робить актуальним застосування в дослідженнях його розвитку міждисциплінарного і трансдисциплінарного підходів (рис.1).

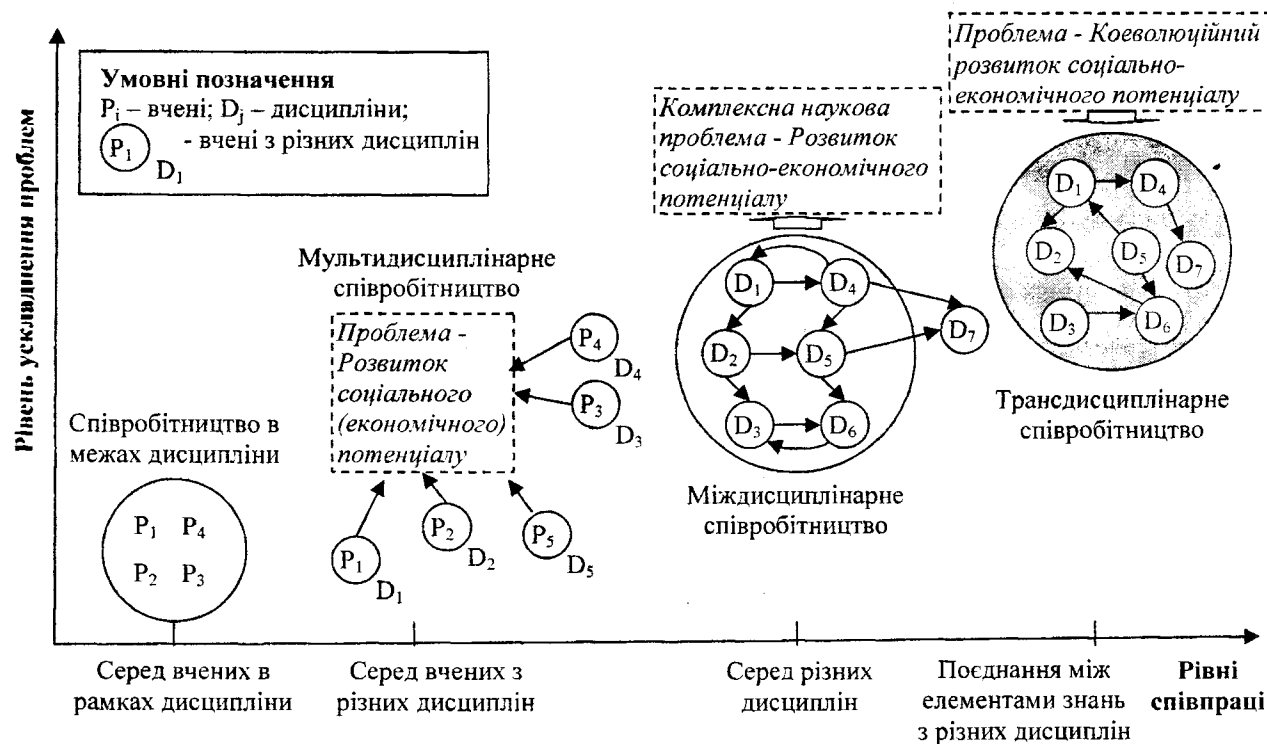

Рис.1. Контекст міждисциплінарного та трансдисциплінарного підходів до діагностування розвитку соціально-економічного потенціалу виробничої організації: взаємодія теорії та практики різних дисциплін (Адаптовано автором за [35, 36])

При діагностуванні соціально-економічного потенціалу виробничої організації, що розвивається в умовах мінливого середовища, із використанням традиційних інструментів цілком вистачає потенцій міждисциплінарного підходу. Наразі, реальність виробничої організації розглядається як сукупність взаємопов'язаних еволюційних процесів, для яких характерні: специфічна системна динаміка, безперервні взаємно обумовлені та узгоджені зміни структурних елементів, підсистем, зв'язків між ними, в результаті коеволюції із зовнішнім середовищем, власне еволюція самих еволюційних процесів. Через це соціально-економічному потенціалу виробничої організації в процесі його коеволюційного розвитку стають притаманними «внутрішня складність, множинність, і в той же час глибока єдність, що потребує трансдисциплінарних стратегій дослідження» (О. Князева [28]).

ВИСНОВКИ

Адекватну реакцію на надзвичайне посилення динамічності і ускладнення зовнішнього середовища функціонування сучасних виробничих

організацій може забезпечити оптимальний розвиток її соціально-економічного потенціалу. В управлінні ним необхідно посилити увагу до забезпечення узгодженості рівня розвитку і взаємодії окремих складових з врахуванням як їх якісної природи, так і різниці життєвих циклів. Методологічною основою дослідження доцільно обрати синтез еволюційно-синергетичного підходу та коеволюційної парадигми. Для ефективної їх реалізації в роботі проведено дослідження та узагальнення характерних ознак і можливостей міждисциплінарності, мультидисциплінарності, трансдисциплінарності; обґрунтовано доцільність застосування трансдисциплінарного підходу до діагностування коеволюційного розвитку соціально-економічного потенціалу виробничої організації (через нові можливості, які він забезпечує для вирішення як теоретичних, так і прикладних проблем). Суттєве розширення контексту дослідження розвитку соціально-економічного потенціалу виробничої організації вимагає створення відповідної терміносистеми, що стане предметом подальших наукових досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоконенко Г.В. Сутність та зміст соціально-економічного потенціалу виробничої організації [Електронний ресурс]: / Г.В. Білоконенко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії і практики. - 2012. - N 3(19). - с.80-98. Режим доступу: <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/EUPMG/2012/EUPMG312/Belokon.pdf>
2. Haken H. Synergetics, an Introduction: Nonequilibrium Phase Transitions and Self-Organization in Physics, Chemistry, and Biology [Текст] / Н. Haken. - New York: Springer-Verlag, 1983.
3. Пригожин И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой [Текст] / И. Пригожий, И. Стенгерс. - М.: Прогресс, 1986. -431 с.
4. Курдюмов С.П. Синергетика и прогнозы будущего [Електронний ресурс]: / С.П. Капица, С.П. Курдюмов, Г.Г. Малинецкий Режим доступу: <http://spkurdyumov.narod.ru/siniproblem.htm>

5. Онтология и эпистемология синергетики. – М.: ИФРАН, 1997. –159 с.
6. Князева Е.Н. Козволюция: человек как соучастник коэволюционных процессов [Текст] / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов // Устойчивое развитие. Наука и Практика. - 2002. - № 1. - с. 5-18.
7. Табачникова М.В. Методология управления трансформационными процессами в бизнес-системах [Электронный ресурс]: / М.В. Табачникова // Режим доступа: <http://www.lerc.ru/?part=bulletin&art=7&page=21>
8. Гафиатуллина О.А. Козволюция микро- и мегамира: философский анализ [Текст]: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. философ. наук: 09.00.01 «Онтология и теория познания» / О.А. Гафиатуллина. – Уфа, 2011. – 24 с.
9. Никитина Ю.А. Козволюционная инноватика как основополагающая методология исследования направлений развития социальных систем [Текст] / Ю.А. Никитина // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2004. – Вып. 2(39). – с.5–8.
10. Murmann J.P. Knowledge and Competitive Advantage: The Coevolution of Firms, Technology and National Institutions [Текст] / J.P. Murmann. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 316 p.
11. Сидоренко И.А. Холистические и коэволюционные закономерности в развитии социально-экономических систем [Навч. посібник] / И.А. Сидоренко. - Новосибирск: НГАСУ, 2007. – 48 с.
12. Baum J. The Evolutionary Dynamics of Organizations [Текст] / J. Baum, J.V. Singh. - New York: Oxford University Press, 1994. – 502 p.
13. Complexity and co-evolution: continuity and change in socio-economic systems [Текст] / edited by E. Gamsey, J. McGlade. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2006. – 220 p.
14. Volberda H.W. Co-evolutionary Dynamics Within and Between Firms: From Evolution to Co-Evolution [Текст] / Henk W. Volberda, Arie Y. Lewin // Journal of Management Studies. – Dec., 2003. - Vol. 40. - pp. 2111-2136.
15. Eisenhardt K.M. Coevolving: At last, a Way to Make Synergies Work [Текст] / К.М. Eisenhardt, D.C. Galunic // Harvard Business Review. – 2000. - № 78. - pp. 91-101.
16. Porter T. Coevolution as a research framework for organizations and the natural environment [Текст] / T. Porter // Organization Environment. - 2006. - no. 4, vol. 19. – pp.479-504.
17. Манаков Л.Ф. Современная теория организации [Навч. посібник] / Л.Ф. Манаков, О.В. Бочарникова. - Новосибирск: НГАСУ, 2003. - 120 с.
18. Philippidou S. Exploring the Organization Environment Link: Change as Coevolution [Электронный ресурс] / S. Philippidou, K.E. Soderquist, G.P. Prastacos // Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/522/645/1219/coevolution.pdf>
19. Сопряженность и разобщение как основной принцип коэволюционных преобразований [Электронный ресурс]: // Режим доступа: www.sopryagenie.narod.ru/index.html
20. Nuismer S.L. Coevolution in Temporally Variable Environments [Текст]: / S. Nuismer, R. Gomulkiewicz, M.T. Morgan // The American Naturalist. – 2003. - no.2, vol.162. - pp.195-204.
21. Тахтаджян А.Л. Principia Tectologica. Принципы организации и трансформации сложных систем: эволюционный подход [Текст] / А.Л. Тахтаджян. – СПб: Изд-во СПХФА, 2001. – 121 с.
22. Князева Е.Н. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем [Текст] / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. - М.: Наука, 1994. - 236 с.
23. Чемезов И.С. Диагностика фазы развития предприятия: методика и результаты исследования [Текст] / И.С. Чемезов, Э.В. Кондратьев // Вестник Марийского государственного технического университета. - № 3(10). – 2010. – с.41-53.
24. Междисциплинарность в науках и философии [Наукове видання] / М.: ИФРАН, 2010. – 205с.
25. Киященко Л.П. Философия трансдисциплинарности [Монография] / Л.П. Киященко, В.И. Моисеев. – М.: ИФРАН, 2009. – 205с.
26. Ардашкин И.Б. Трансдисциплинарность проблемы как фактор современного познания [Текст] / И.Б. Ардашкин // Вестник Томского государственного университета. – № 302. – 2007. – с.36–41.
27. Крушанов А.А. Трансдисциплинарный парадокс современной науки [Электронный ресурс] / А.А. Крушанов // Вестник Российского философского общества. - №2. - 2012 / Режим доступа: <http://www.intelros.ru/readroom/vestnik-rossijskogo-filosofskogo-obshhestva/v2-2012/15385-transdisciplinarnyy-paradoks-sovremennoy-nauki.html>
28. Князева Е.Н. Трансдисциплинарные стратегии исследований [Текст] / Е.Н. Князева // Вестник Томского государственного педагогического университета. – № 10(112). – 2011. – с.193–201.
29. Мокий В.С. Основы трансдисциплинарности [Текст] / В.С. Мокий. Нальчик: Издательский Центр ЭльФА, 2009. - 368 с.
30. Remadier T. Transdisciplinarity and its challenges: The case of urban studies [Текст] / T. Remadier // Futures. - 2004. - № 36. - pp. 433-434.
31. Judge A. Conference Paper. 1st World Congress of Transdisciplinarity, Union of International Associations, 1994. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.uia.org/uiadocs/aadocnd4.htm>.
32. Piaget J. Epistemologia Genetica [Текст] / J. Piaget. – Petropolis: Vozes, 1970.
33. International Center for Transdisciplinary Research. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://nicol.club.fr/ciret/>
34. Transdisciplinarity: Basarab Nicolescu Talks with Russ Volckmann [Текст] // INTEGRAL REVIEW. - № 4. - 2007. - p. 73–90
35. Madni A.M. Transdisciplinarity: reaching beyond disciplines to find connections [Текст] // A.M. Madni // Society for Design and Process Science. - №1(11). – 2007. – pp.1–11.
36. Aalborg University Copenhagen [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://en.cph.aau.dk>

Одержано 19.03.2013р.